

ПРЕДМЕТ ПОСЯГАННЯ НА ПІДКУП МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

THE SUBJECT OF ENCROACHMENT THE MEDICAL OFFICERS BRIBERY

Фігурський В.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

Юрків Р.Р., аспірант кафедри
кримінального процесу і криміналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню предмета посягання на підкуп медичних працівників. Розділами XV та XVII Особливої частини КК України передбачені злочини, пов'язані з підкупом, – ст. 354 («Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»), 368³ («Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми») та 368⁴ («Підкуп особи, яка надає публічні послуги»), суб'єктами яких можуть бути й медичні працівники.

Вивчення Єдиного державного реєстру судових рішень дає можливість констатувати про притягнення до кримінальної відповідальності за підкуп медичних працівників переважно на підставі ст. 354 КК України, рідше – ст. 368⁴ КК України (з 2011 р. дотепер у цій категорії кримінальних проваджень ухвалено лише 10 вироків). Натомість у Єдиному державному реєстрі судових рішень не виявлено жодного випадку підкупу медичних працівників за ст. 368³ КК України.

Підкуп медичних працівників належить до найскладніших для розслідування кримінальних правопорушень, що зумовлено відсутністю свідків-очевидців його вчинення, недовірою жертв такого діяння до органів правопорядку, що покликані протидіяти корупції. Медичні працівники, яких підкуповують, зацікавлені зберегти свою суспільно небезпечну діяльність у таємниці. Нерідко має місце й протекціонізм з боку керівництва медичного закладу, що дає змогу стверджувати про існування кругової поруки. Своєю чергою, це ускладнює виявлення осіб, які беруть участь у вчиненні цих кримінально-протиправних діянь. У разі спроби викрити таких осіб вони чинять органам досудового розслідування протидію: дають завідомо неправдиві показання, приховують або знищують сліди кримінального правопорушення, фальсифікують інші докази тощо. Тому слідчим, які розслідують підкуп медичних працівників, необхідно знати насамперед криміналістичну характеристику такого підкупу.

Підкупом медичного працівника є пропозиція, обіцянка надати неправомірну вигоду медичному працівникові, її надання, а також прийняття медичним працівником пропозиції чи обіцянки, прохання надати йому таку неправомірну вигоду та її одержання за вчинення або невчинення будь-яких дій в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.

Вивчення підходів, викладених у доктрині кримінального права України, а також аналіз правозастосовної практики дає змогу дійти висновку, що предметом посягання на підкуп медичних працівників є неправомірна вигода.

Аналіз судової практики показує, що саме гроші в готівковій формі є єдиним видом предмета підкупу медичних працівників. При цьому в більшості кримінальних проваджень конкретним видом неправомірної вигоди була грошова одиниця України – гривня, у решті випадків – іноземна валюта в доларах США. Розмір підкупу диференційований: від 200 грн. до 10 400 грн. і від 100 \$ до 1000 \$, причому він залежить від виду та складності медичної допомоги чи медичної послуги. Наприклад, відмітка в санітарній книжці про проходження медичного огляду за відсутності пацієнта вартуватиме значно менше, ніж проведення оперативного втручання та здійснення подальшого лікування.

У Єдиному державному реєстрі судових рішень не виявлено випадків, коли предметом підкупу медичних працівників визнавалися б інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи.

Ключові слова: криміналістична характеристика, предмет посягання, підкуп, медичні працівники.

The article is devoted to the investigation of the subject of encroachment the medical officers bribery. Chapters XV and XVII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine envisage bribery-related crimes – Art. 354 (Bribery of an employee of an enterprise, institution or organization), 368³ (Bribery of an official of a private legal entity irrespective of the legal form) and 368⁴ (Bribery of a public service provider), which may include medical professionals.

The study of the Unified State Register of Court Decisions makes it possible to state that criminal charges for bribery of medical officers are brought to criminal responsibility, mainly on the basis of Art. 354 of the Criminal Code of Ukraine, rarely – Art. 368⁴ of the Criminal Code of Ukraine (since 2011 up to now 10 sentences have been passed in this category of criminal proceedings). Instead, no cases of bribery of medical officers under Article 2 were found in the Unified State Register of Judgments. 368³ of the Criminal Code of Ukraine.

Bribery of medical officers is one of the most difficult to investigate criminal offenses, which is caused by the absence of eyewitnesses to its commission, the mistrust of victims of such acts to law enforcement agencies, which are designed to counteract corruption. The bribed medical officers are interested in keeping their socially dangerous activities secret. Often there is protectionism on the part of the management of the medical institution, which allows to confirm the existence of a circular guarantee. In turn, this complicates the identification of persons involved in committing these criminal acts. When attempting to convict such persons, they commit counter-investigative bodies: they give deliberately false statements, conceal or destroy the traces of a criminal offense, falsify other evidence, and the like. Therefore, investigators investigating bribery of medical officers need to know the criminalistic characteristic of such bribery.

The bribery of medical officers is an offer, a promise to give undue benefit to the health care provider, its submission, as well as acceptance by the medical officer of an offer or a promise, a request to give him such unlawful benefit and to receive it for committing or failing to perform any actions in the interest of the person offering and whether it benefits or in the interests of a third party.

The study of the approaches outlined in the doctrine of criminal law of Ukraine, as well as the analysis of law enforcement practice, make it possible to conclude that the object of bribery of medical officers is undue benefit.

Case law analysis shows that cash in cash is the only form of bribery for medical officers. At the same time, in most criminal proceedings, the currency of Ukraine was hryvnia, in most cases the foreign currency in US dollars. The size of the bribe is differentiated: from 200 UAH. up to 10400 UAH. and from \$ 100 to \$ 1000. And it depends on the type and complexity of the medical care or medical service. For example, a check in the health record for a medical examination in the absence of a patient will cost significantly less than surgery and further treatment.

There are no cases in the Unified State Register of Judgments where other property, benefits, services, intangible assets would be recognized as the subject of bribery of medical officers.

Key words: criminalistic characteristic, bribery, subject of encroachment, medical officers.

Постановка проблеми. Корупція в різних сферах державного та суспільного життя в Україні належить до найсерйозніших проблем нашої держави, що стоять на заваді її розвитку.

Як справедливо зазначають дослідники, корупція у сфері медичних послуг – це значно більше, ніж гроші. Ціна корупції в галузі охорони здоров'я оплачується людським стражданням. Негативні наслідки корупції в цій сфері проявляються у двох площинах: у першій – зниження професійного рівня медичних працівників і якості медичної допомоги та медичних послуг, що вони надають; натомість у другій площині – погіршення стану здоров'я населення, зростання передчасної смертності, зниження народжуваності, якості населення, що працює, і послаблення економіки [1, с. 39–40].

У сучасних умовах корупцію у сфері медицини поділяють на чотири основні рівні: 1) від пацієнта до лікаря чи іншого медичного працівника; 2) усередині лікарні – від працівників медичних установ до керівництва лікарні; 3) на рівні держави з приводу державних закупівель медикаментів; 4) усередині корумпованої системи загалом [2].

У межах задекларованої проблематики науково-практичний інтерес становить саме перший із названих рівнів. Він належить до так званої «побутової» корупції, сума неправомірної вигоди на якому менша, ніж на інших рівнях, однак за масштабами істотно перевищує всі інші рівні разом узяті.

З огляду на дедалі більше поширення в Україні цих фактів, виникла потреба в розробленні наукових рекомендацій першочергово щодо досудового розслідування, а в майбутньому й судового розгляду цього виду злочину та запровадження їх у практичну діяльність органів, що здійснюють провадження у справі. Тобто нині постало питання розроблення типової видової методики розслідування підкупу медичних працівників. У зв'язку з цим є потреба зупинитися на криміналістичній характеристиці цього виду злочину як базовому структурному елементі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів.

Одним із перших структурних елементів криміналістичної характеристики переважно виокремлюють предмет посягання. Система особливостей предмета посягання в конкретному місці й часі дає змогу з високою ймовірністю змодельовати процес учинення злочину. І тому має вагомое значення для встановлення особи злочинця й вирішення інших завдань під час розслідування злочину.

Стан дослідження. Відомості про предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики дають можливість здійснювати досудове розслідування за схемою «від особи потерпілого – до особи правопорушника». Однак дослідженню предмета посягання в кримінальних провадженнях про підкуп медичних працівників у криміналістичній літературі не приділено уваги. З огляду на це, у криміналістичній характеристиці цього кримінального правопорушення, а отже, і в самій методиці розслідування цього виду кримінального правопорушення залишаються прогалини. Такий стан є незадовільним.

Саме тому **метою статті** є дослідження предмета посягання в кримінальних провадженнях про підкуп медичних працівників.

Виклад основного матеріалу. Розділами XV та XVII Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачені злочини, пов'язані з підкупом, – ст. 354 («Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»), 368³ («Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми») та 368⁴ («Підкуп особи, яка надає публічні послуги»), суб'єктами яких можуть бути й медичні працівники.

Вивчення Єдиного державного реєстру судових рішень дає можливість констатувати про притягнення

до кримінальної відповідальності за підкуп медичних працівників переважно на підставі ст. 354 КК України, рідше – ст. 368⁴ КК України (з 2011 р. дотепер у цій категорії кримінальних проваджень ухвалено лише 10 вироків). Натомість у Єдиному державному реєстрі судових рішень нами не виявлено жодного випадку підкупу медичних працівників за ст. 368³ КК України.

З іншого боку, така судова практика навряд чи відображає дійсний стан корупції у сфері медицини, оскільки діяння, пов'язані з підкупом медичних працівників, переважно латентні.

Підкуп медичних працівників належить до найскладніших для розслідування кримінальних правопорушень, що зумовлено відсутністю свідків-очевидців його вчинення, недовірою жертв такого діяння до органів правопорядку, що покликані протидіяти корупції. Медичні працівники, яких підкуповують, заінтересовані зберегти свою суспільно небезпечну діяльність у таємниці. Нерідко має місце й протекціонізм з боку керівництва медичного закладу, що дає змогу стверджувати про існування кругової поруки. Своєю чергою, це ускладнює виявлення осіб, які беруть участь у вчиненні цих кримінально-протиправних діянь. У разі спроби викрити таких осіб вони чинять завідомо неправдиві показання, приховують або знищують сліди кримінального правопорушення, фальсифікують інші докази тощо. Тому слідчим, які розслідують підкуп медичних працівників, необхідно знати насамперед криміналістичну характеристику такого підкупу.

Поняття «криміналістична характеристика» злочинів запроваджене в категоріальний апарат криміналістики більше ніж чотири десятки років тому. Однак питання щодо сутності й змісту цього поняття досі залишаються дискусійними.

Тому криміналістична характеристика злочину як наукова категорія одержує доволі різні визначення, проте найчастіше в дефініціях увага акцентується на таких основних ознаках: а) є системою криміналістично релевантних відомостей про ознаки певного роду (виду) злочинів; б) містить дані про закономірності та зв'язки між такими ознаками; в) спрямована на використання в розкритті, розслідуванні конкретних видів злочинів, судовому розгляду відповідних категорій кримінальних проваджень [3, с. 274; 4, с. 430; 5, с. 363; 6, с. 49; 7, с. 409; 8, с. 9].

Будучи інформаційною (методологічною) основою формування окремих криміналістичних методик розслідування та засобом практичної допомоги слідчому, криміналістична характеристика дає можливість йому прогнозувати ймовірні сліди кримінального правопорушення, їх локалізацію, коло осіб, причетних до вчинення суспільно небезпечного діяння тощо [6, с. 45–48].

Вивчення доктринальних підходів дає змогу стверджувати, що до структури криміналістичної характеристики злочинів науковці зазвичай зараховують такі елементи: 1) предмет кримінально-протиправного посягання; 2) обстановку кримінального правопорушення (час, місце й інші обставини); 3) спосіб готування, вчинення та приховання кримінального правопорушення; 4) слідову картину та механізм слідоутворення; 5) дані про особу правопорушника й особу потерпілого [3, с. 274; 9, с. 53–54; 4, с. 430–431; 7, с. 409–410; 8, с. 9].

Наведені елементи криміналістичної характеристики є частиною системи, взаємозв'язаної та розрахованої для різних видів злочинів. Водночас щодо конкретних кримінальних правопорушень мають специфіку: одні елементи одержують першочергове значення, інші – залишаються другорядними, а деякі – узагалі можуть бути відсутні.

Інакше кажучи, під час розслідування конкретного виду кримінального правопорушення відбувається специфічне поєднання таких елементів з неповторним проявом їх внутрішніх зв'язків.

З огляду на вищенаведені особливості, основними елементами криміналістичної характеристики підкупу медичних працівників, на нашу думку, є: а) предмет посягання підкупу медичних працівників; б) відомості про особу правопорушника й особу потерпілого; в) спосіб підкупу медичних працівників; г) обстановка підкупу медичних працівників; д) слідова картина підкупу медичних працівників.

У криміналістиці предметом посягання вважають матеріальний елемент злочинного діяння, який визначає спрямованість діяльності суб'єкта посягання. Дії щодо цього елемента матеріальної структури злочину не пов'язані із заподіянням йому шкоди. Мета правопорушника – заволодіти цим предметом і згодом незаконно ним розпорядитися на свій розсуд [10, с. 103].

Предмет злочинного посягання становить інтерес для криміналістичного вивчення, оскільки взаємопов'язаний з особою, яка вчинила злочин (є метою злочинної діяльності, зумовлює певний мотив діяння, а також конкретні емоції); визначає спосіб (прийоми та їх сукупність, знаряддя, засоби) й обстановку (насамперед час і місце) учинення злочину; несе на собі сліди механізму вчинення злочину; уносить певні зміни в обстановку злочину й залишає в ній сліди, якщо ним є людина [11, с. 230].

Предметом злочинного посягання може бути як будь-який матеріальний об'єкт, так і те, що характеризується як нематеріальне і становить злочинний інтерес.

Предмет посягання підкупу медичних працівників насамперед передбачає розкриття змісту поняття «підкуп».

За твердженням дослідників, підкуп є найтиповішою та найпоширенішою формою корупційної поведінки в Україні, зокрема не лише в публічному, а й приватному секторах економіки й управління [12, с. 231]. До речі, одним зі значень слова «корупція», яке походить з латинського *«corruptio»*, є підкуп [13, с. 45].

Зазначимо, що відоме радянському та пострадянському кримінальному праву явище, яке позначалося терміном «хабарництво», позначається більш широким за своїм змістом, але подібним за правовою природою терміном «підкуп» [14, с. 22].

У КК України відсутнє визначення категорії «підкуп». Водночас в Особливій частині цього кодифікованого акта лише містяться статті, якими передбачена кримінальна відповідальність за відповідні форми підкупу. Поєднання таких форм у диспозиціях статей фактично утворює нормативну конструкцію підкупу. Утім форми підкупу, відображені в ст. ст. 354, 368³ та 368⁴ КК України, не співпадають. Зокрема, у ст. ст. 368³ та 368⁴ КК України йдеться ще й про таку форму підкупу, як прохання надати неправомірну вигоду, про що не згадано в ст. 354 КК України. Тому дефініція поняття «підкуп» має бути універсальною: охоплювати всі передбачені законом України про кримінальну відповідальність форми такого кримінально-протиправного діяння.

У мовознавстві слово «підкуп» тлумачать як дію за значенням «підкупати, підкупувати», тобто заохочувати, схилити кого-небудь до певних учинків у своїх інтересах хабарами, подарунками, грошима тощо [15, с. 956].

Однак у кримінальному законодавстві України поняття «підкуп» має ширший зміст: окрім пропозиції, обіцянки чи передавання неправомірної вигоди, тобто активних дій, також охоплює пасивні дії щодо її прийняття, одержання відповідним суб'єктом.

Ю.О. Чернега розглядає підкуп як кримінально-протиправну угоду, а саме сукупність взаємопов'язаних активів суспільно небезпечної поведінки активного та пасивного характеру, яка полягає в пропозиції, обіцянці чи передаванні неправомірної вигоди, з однієї сторони та прийняття такої пропозиції, обіцянки або одержання її – з іншої, за виконання однією з осіб певної поведінки, що обумовлена можливостями її спеціального статусу [14, с. 83].

Незважаючи на ґрунтовність наведеного визначення, воно все ж вимагає уточнення. На наш погляд, виконувати певну поведінку має не одна з осіб, а тільки та сторона угоди, яка наділена спеціальним статусом.

Як видається, **підкупом медичного працівника** є пропозиція, обіцянка надати неправомірну вигоду медичному працівнику, її надання, а також прийняття медичним працівником пропозиції чи обіцянки, прохання надати йому таку неправомірну вигоду та її одержання за вчинення або невчинення будь-яких дій в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.

У доктрині вітчизняного кримінального права відсутній єдиний підхід до розуміння предмета підкупу.

Більшість науковців вважають предметом підкупу **неправомірну вигоду** – кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав [12, с. 234; 16, с. 207; 17, с. 292–298; 18, с. 145; 19, с. 142; 20, с. 184–187; 21, с. 53–56].

Такий підхід узгоджується з диспозиціями ст. ст. 354, 368³ та 368⁴ КК України. Так, у ч. 2 примітки до ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи, організації» неправомірну вигоду визначено як кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав.

Іншу позицію із цього питання займає Ю.О. Чернега. На його думку, неправомірна вигода не є предметом підкупу у власному розумінні цього терміна, оскільки за активного підкупу вона є засобом вчинення злочину, а за пасивного підкупу є продуктом злочинної діяльності особи [14, с. 116].

Як видається, авторові не вдалося визначити конкретне місце неправомірної вигоди і структурі складу злочину, оскільки в одному випадку, на його переконання, вона є засобом (об'єктивна сторона), а в іншому – специфічним проявом предмета (об'єкт злочину).

Аналіз судових рішень, ухвалених судами різних регіонів України упродовж декількох останніх років за наслідками судового розгляду кримінальних проваджень про підкуп медичних працівників, засвідчує, що предметом посягання на підкуп медичних працівників є неправомірна вигода [21; 22; 23; 24; 25].

Отже, вивчення підходів, викладених у доктрині кримінального права України, а також аналіз правозастосовної практики дає змогу дійти висновку, що предметом посягання на підкуп медичних працівників є **неправомірна вигода**.

Дослідження предмета посягання в кримінальних провадженнях про підкуп медичних працівників буде неповним без аналізу видів неправомірної вигоди, якими є кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Відповідно до п. 3 Національного положення (Стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73, грошові кошти (гроші) – це готівка, кошти на рахунках у банках і депозити до запитання [27]. Утім цим переліком зміст терміна «грошові кошти» не вичерпується. Так, згідно з п. 4 Національного положення (Стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 р. № 1541, у редакції від 24 грудня 2010 р. № 1629, до грошових коштів зараховано також кошти на рахунках Державного казначейства України [28].

З положень цих підзаконних нормативно-правових актів випливає, що **грошовими коштами** як видом непра-

вومیрної вигоди, що може бути предметом підкупу медичного працівника, є готівка, кошти на рахунках Державного казначейства України, кошти на рахунках у банках і депозити до запитання.

Відповідно до ст. 192 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, установлених законом [29].

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про валюту та валютні операції» від 21 червня 2018 р., термін «іноземна валюта» охоплює: а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема в спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; в) електронні гроші, номіновані в грошових одиницях іноземних держав і (або) банківських металів. Натомість у п. 6 ч. 1 ст. 1 цього ж Закону України термін «національна валюта (гривня)» позначає: а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних і ювілейних монет, в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені в гривні; в) електронні гроші, номіновані в гривні [30].

Для визнання грошей предметом підкупу їх форма й тип валюти значення не мають; головне, щоб на момент учинення злочину гроші перебували в обігу, тобто виконували функцію загального еквівалента, могли бути використані як універсальний засіб платежу [31, с. 16].

Аналіз судової практики показує, що саме гроші в готівковій формі є єдиним видом предмета підкупу медичних працівників. При цьому в більшості кримінальних проваджень видом неправомірної вигоди була грошова одиниця України – гривня, у решті випадків – іноземна валюта в доларах США. Розмір підкупу диференційований: від 200 грн. [32] до 10 400 грн. [33] та від 100 \$ [34] до 1000 \$ [35]. Причому він залежить від виду та складності медичної допомоги чи медичної послуги. Наприклад, відмітка в санітарній книжці про проходження медичного огляду за відсутності пацієнта вартуватиме значно менше, ніж проведення оперативного втручання та здійснення подальшого лікування.

Водночас в одному з кримінальних проваджень розмір неправомірної вигоди істотно перевищував зазначені вище. Так, лікар-трансплантолог прохав надати йому й отримав неправомірну вигоду в розмірі 22 000 \$ за проведення операції з трансплантації печінки [36].

У підпункті 6 п. 4 Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні, затвердженій Постановою Правління Національного банку України від 25 вересня 2018 р. № 103, готівково визнано грошові знаки у вигляді банкнот і монет. Своєю чергою, згідно з пп. 3 п. 4 названої Постанови, банкнотами є паперові грошові знаки різного номіналу, відповідно до підпункту 18 цього ж пункту, монетами – металеві грошові знаки різного номіналу [37]. При цьому грошовими знаками є форма представлення грошей, що беруть участь в обігу.

Наступним видом неправомірної вигоди є майно. Згідно з ч. 1 ст. 190 ЦК України, майном як особливим об'єктом

уважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права й обов'язки. За змістом ст. 179 цього ж кодифікованого акта, річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права й обов'язки [29].

Як особливі види майна виділяють нерухоме майно (зокрема земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення); тварини; підприємство як єдиний майновий комплекс; гроші (грошові кошти); валютні цінності; цінні папери. Звичайно, видами майна (майнових прав) є ювелірні прикраси, культурні цінності, транспортні засоби, комп'ютерна й побутова техніка, меблі, зброя, талони на паливо, туристичні путівки, квитки на розважальні заходи, на проїзд у літаку чи на кораблі тощо [21, с. 53].

Тож *іншим майном* як видом неправомірної вигоди, що може бути предметом підкупу медичного працівника, є окремий предмет або сукупність предметів матеріального світу, щодо яких у нього виникають цивільні права й обов'язки. Наприклад, прикраси, побутова техніка, меблі, одяг, гараж, транспортний засіб, квартира тощо.

За наслідками вивчення судової практики не виявлено жодного випадку, коли предметом підкупу медичного працівника слугувало б інше майно.

Продовжуючи про види неправомірної вигоди, звернемо увагу, що одним зі значень слова «перевага» є «виключне, особливе право на що-небудь; привілей» [38, с. 132]. С.В. Якімова слушно зазначає, що переваги – це додаткові матеріальні або інші вигоди або можливості, які суб'єкт має порівняно з іншими. Переваги можуть полягати у праві на позачергове або першочергове одержання матеріальних благ чи послуг або пільг, які належать особі [17, с. 295]. Переваги можуть полягати, зокрема, у праві на позачергове одержання матеріальних благ чи послуг або пільг, які належать особі за законом [21, с. 54]. Наприклад, фінансування закордонних туристичних поїздок, сприяння в одержанні кредитів під занижену процентну ставку, придбання товарів за низькими цінами, оплата за вступ і навчання дітей у закордонних і вітчизняних навчальних закладах, виплата завищених гонорарів за публікації, оплата теле- та радіочасу з метою розміщення реклами службової особи, сприяння в проведенні виборчої кампанії, конкурсів, сприяння в призначенні на вищу посаду тощо.

Звідси *перевагами* як виду неправомірної вигоди, що може бути предметом підкупу медичного працівника, є додаткові матеріальні або інші вигоди чи можливості, які медичний працівник набуває порівняно з іншими особами.

У результаті вивчення судової практики не виявлено жодного випадку, коли предметом підкупу медичного працівника були переваги.

Щодо пільг зауважимо, що в правознавстві такими є встановлені законодавством переваги, що надаються особі (чи групі осіб) порівняно з іншими особами. Можуть полягати у звільненні тих чи інших осіб від відповідних обов'язків або в наділенні їх додатковими гарантіями [39, с. 237]. У теорії права соціального забезпечення пільги розглядають як види забезпечення, що полегшують життя особи або створюють більш комфортні умови її існування [40, с. 211].

Варто погодитися з С.В. Якімовою, що, відповідно до положень чинного законодавства України, розрізняють чимало видів пільг, а саме: митна пільга; податкова пільга; пільга щодо сплати судового збору, який справляється на усій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат; пільга на проведення безоплатного капітального ремонту власних житлових будинків і квартир, пільги на безоплатне паркування й зберігання транспортних засобів; пільгове довготермінове кредитування

молодих сімей та одиноких молодих громадян на будівництво (реконструкцію) і придбання житла; пільгове кредитування для здобуття вищої освіти; пільги учасникам АТО, ветеранам війни, особам, прирівняним до них тощо. При цьому пільги можуть надаватися не лише фізичним, а і юридичним особам [17, с. 295].

Дослідники обґрунтовано розрізняють майнові та немайнові пільги. Майновими є пільги, що надаються у вигляді додаткових виплат, повного або часткового звільнення окремих категорій громадян від обов'язкових платежів, а немайновими – у вигляді додаткових оплачуваних відпусток, скорочення робочого часу тощо (немайновими вони названі досить умовно). Неправомірною вигодою вважають обидва види пільг, оскільки жодних винятків чи уточнень закон не робить [21, с. 55].

За сферою дії пільги поділяють на трудові (санаторно-курортне лікування, безкоштовний проїзд пасажирським міським та приміським транспортом); житлові (зменшення плати за житло, комунальні послуги, електроенергію, газ, паливо тощо); у галузі охорони здоров'я (забезпечення автомобілем, безплатне протезування); фінансово-кредитні (надання бюджетних кредитів і позик) тощо [21, с. 55].

На підставі вищевикладеного під *пільгою* як видом неправомірної вигоди, що може бути предметом підкупу медичного працівника, доречно розуміти певні переваги, додаткові права медичного працівника, повне або часткове звільнення його від виконання встановлених приписів, обов'язків, або полегшення для нього умов їх виконання.

Вивчена нами судова практика не містить випадків підкупу медичних працівників за допомогою різного роду пільг.

Щодо визначення терміна «послуга» звернемо увагу, що воно закріплене у двох законодавчих актах. Так, відповідно до п. 17 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р., послуга – це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [42]. Крім того, згідно з п. 11 ст. 1 Закону України «Про технічні регламенти та процедури оцінки їх відповідності» від 1 грудня 2005 р., послуга є результатом економічної діяльності, яка не створює товар, але продається та купується під час торговельних операцій [43].

Узагальнивши ці дефініції, можна стверджувати, що *послуга* як вид неправомірної вигоди, що може бути предметом підкупу медичного працівника, – це діяльність з надання (передачі) медичному працівникові певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням медичного працівника для задоволення його особистих потреб чи потреб інших осіб, а також результат економічної діяльності, яка не створює товар, але продається та купується під час торговельних операцій.

Серед основних видів послуг можна виокремити такі: торговельні, побутові, соціально-культурні, житлово-комунальні, транспортні, послуги зв'язку, інформаційно-консультативні, ліцензійні та фінансові. Наприклад, безкоштовне або частково оплачуване надання туристичних путівок, ремонт квартири, будівництво будинку, здійснення повної шумо- та віброізоляції автомобіля тощо.

У Єдиному державному реєстрі судових рішень не виявлено випадків, коли предметом підкупу медичних працівників визнавалися б послуги.

Щодо наступного виду неправомірної вигоди зауважимо, що свого часу визначення терміна «нематеріальні

активи» містилося а пп. 14.1.120 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу (далі – ПК) України, але згодом цей підпункт зі змісту ПК України було виключено [44].

Тлумачення цього терміна викладене в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242. Так, відповідно до п. 4 цього Положення, нематеріальним активом визнано немонетарний актив, який не має матеріальної форми й може бути ідентифікований. При цьому ідентифікованими нематеріальними активами є такі нематеріальні активи, що можуть бути придбані чи продані окремо від інших активів (наприклад, марки, ліцензії, патенти). Своєю чергою, немонетарні активи – усі активи, крім коштів, їх еквівалентів і дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей [45].

За позицією Європейської комісії, нематеріальними активами є активи, які не мають матеріального або фінансового втілення, такі як патенти, ліцензії, ноу-хау та інша інтелектуальна власність [46].

Інакше кажучи, під нематеріальними активами розуміють майнові права на певні об'єкти права інтелектуальної власності. Такими правами є, зокрема, право на їх використання; виключне право дозволяти їх використання; виключне право перешкоджати їх неправомірному використанню, у т. ч. забороняти його [21, с. 56].

До об'єктів, про які йдеться, належать комп'ютерне програмне забезпечення, патенти, авторські права, комерційні таємниці, літературні та художні твори, переліки клієнтів, права на іпотечне обслуговування, ліцензії на риболовлю, квоти на імпорт, франшизи, частка ринку й маркетингові права, гудвіл (вартість ділової репутації), право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо.

Підсумувавши вищевикладене, можна запропонувати таке визначення *нематеріальних активів* як виду неправомірної вигоди, що може бути предметом підкупу медичного працівника: нематеріальні активи – це ресурси, що не мають матеріальної форми та від яких медичний працівник очікує надходження до нього майбутніх економічних вигід.

За наслідками вивчення судової практики нами не виявлено випадків підкупу медичних працівників за допомогою нематеріальних активів.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо таке. У КК України передбачено три склади злочинів, пов'язаних із підкупом, суб'єктами вчинення яких можуть бути медичні працівники, – ст. ст. 354, 368³, 368⁴. Однак у результаті аналізу правозастосовної діяльності виявлено випадки притягнення до кримінальної відповідальності за підкуп медичних працівників переважно на підставі ст. 354 КК України, рідше – ст. 368⁴ КК України. У Єдиному державному реєстрі судових рішень нами не виявлено жодного кримінального провадження щодо підкупу медичних працівників, розпочато за ст. 368³ КК України. Оцінювання підходів, викладених у доктрині кримінального права України, а також аналіз правозастосовної практики дають змогу дійти висновку, що предметом посягання підкупу медичних працівників є неправомірна вигода. Незважаючи на встановлену законодавцем різноманітність змістового складу неправомірної вигоди, на практиці щодо підкупу медичних працівників вона обмежується лише коштами. У більшості кримінальних проваджень видом неправомірної вигоди була грошова одиниця України – гривня (від 200 до 10 400 грн.), у решті випадків – іноземна валюта в доларах США (від 100 до 1000\$).

ЛІТЕРАТУРА

1. Балебанова Т.А. Современное состояние коррупции в здравоохранении России и меры ее предупреждения: криминологическое исследование : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина. Москва, 2013. 205 с.

2. Білик О.І., Новікова О.В. Обґрунтування шляхів подолання корупції у сфері охорони здоров'я. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1008>.
3. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. проф. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 464 с.
4. Криміналістика : підручник / В.В. Плясовський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
5. Криміналістика: Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
6. Бессонов А.А. О сущности криминалистической характеристики преступлений. *Вестник Поволжского института управления*. 2014. № 45. С. 45–51.
7. Криміналістика : підручник для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
8. Криміналістика : підручник : у 2 т. / А.Ф. Волобуєв, О.В. Одерій, Р.Л. Степанюк та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. Т. 2. 312 с.
9. Бессонов А.А. К вопросу о структуре и природе криминалистической характеристики преступлений. *Вестник Поволжского института управления*. 2014. № 43. С. 52–57.
10. Хлус А.М. Криминалистический анализ объекта и предмета посягательства в структуре преступлений. *Юридический вестник Самарского университета*. 2018. № 1. Т. 4. С. 100–107.
11. Бессонов А.А. Объект (предмет) преступного посягательства как элемент криминалистической характеристики преступлений. *Вестник Калмыцкого института гуманитарных исследований РАН*. 2014. № 4. С. 228–233.
12. Комісарчук Ю.А., Якімова С.В. Підкуп за кримінальним законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2014. № 4. С. 230–240.
13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; редкол. О.С. Мельничук (головний ред.). Київ : Наукова думка, 1989. Т. 3. 552 с.
14. Чернега Ю.О. Відповідальність за підкуп за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2019. 223 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
16. Кушпін В.П. Кримінально-правова характеристика підкупу особи, яка надає публічні послуги. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2014. № 801. С. 202–211.
17. Якімова С.В. Про систематизацію ознак неправомірної вигоди як предмета підкупу за кримінальним кодексом України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2015. № 813. С. 292–298.
18. Осадчий В.І. Кримінально-правова характеристика та кваліфікація підкупу працівника підприємства, установи, організації (ст. 354 КК України). *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 145–151.
19. Овод К.К. Кримінально-правова характеристика предмету підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України). *Наше право*. 2017. № 1. С. 139–144.
20. Перешивко О.С. Неправомірна вигода як предмет підкупу особи, яка надає публічні послуги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 184–187. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/51.pdf
21. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. М.І. Хавронюк. Київ : Ваіте, 2018. 380 с.
22. Вирок Вишгородського районного суду Київської області від 31 травня 2011 р. (справа № 1-93/11). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48509360>.
23. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 17 липня 2013 р. (справа № 419/872/13-кк; провадження № 1-кп/419/81/2013). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32448191>.
24. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 1 жовтня 2015 р. (справа № 607/10451/15-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52289978>.
25. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 28 лютого 2017 р. (справа № 333/830/17; провадження № 1-кп/333/225/17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65083654>.
26. Вирок Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 13 березня 2019 р. (справа № 607/10451/15-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52289978>.
27. Національне положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/ed20170314/sp:15#n27>.
28. Національне положення (Стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 28 грудня 2009 р. № 1541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-1/ed20150101/fin/sp:15?text=%C3%F0%E2%F8%E2%B3%EA%E2%F8%F2%E8>.
29. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
30. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
31. Кузнецова И.А. Ответственность за коммерческий подкуп : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Московский ун-т МВД России. Москва, 2003. 26 с.
32. Вирок Нижньосірогозького районного Херсонської області від 24 жовтня 2018 р. (справа № 655/109/18; провадження № 1-кп/659/118/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77378280>.
33. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 27 серпня 2018 р. (справа № 183/3994/18; провадження № 1-кп/183/969/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76060612>.
34. Вирок Ладизинського районного суду Вінницької області від 19 серпня 2015 р. (справа № 135/1045/15-к; провадження № 1-кп/135/69/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49120361>.
35. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 7 вересня 2017 р. (справа № 638/8217/17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68706061>.
36. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 9 січня 2020 р. (справа № 760/33936/19; провадження № 1-кп/760/1599/20). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86957671>.
37. Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 25 вересня 2018 р. № 103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18>.
38. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 6. 832 с.
39. Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.
40. Ярцун І.М. Пільги в праві соціального забезпечення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 46. С. 183–189.
41. Полулях П.В. Пільги як самостійний вид соціального забезпечення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. № 1. С. 208–214.
42. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/ed20170101#n34>.
43. Про технічні регламенти та процедури оцінки їх відповідності : Закон України від 1 грудня 2005 р. № 3164-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3164-15>.
44. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
45. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
46. Повідомлення Європейської комісії. Рамковий документ щодо державної допомоги на наукові дослідження, технічний розвиток та провадження інноваційної діяльності від 27 червня 2016 р. (2014/C 198/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-14/ed20140627#n65.